

TRADUCCIÓ, NOVES TECNOLOGIES
I FRASEOLOGIA PER CONÈIXER MILLOR
EL LLENGUATGE DELS NOSTRES CLÀSSICS:
AUSIÀS MARCH I *TIRANT LO BLANCH*.
UN ESGUARD¹

FRASEOLOGIA. UN ESCANDALL QUANT A AUSIÀS MARCH I *TIRANT LO BLANCH*

Si tenim en compte el *status quaestionis* dels estudis sobre Ausiàs March i *Tirant lo Blanch* (Santanach / Martines 2000; Hauf 2004), veiem que aquests dos clàssics valencians són, amb Ramon Llull, dos dels ítems de la nostra història literària i cultural que més nombre d'atencions han tingut per part de la crítica. Això no obstant, podem constatar que són més aïna escassos els estudis que s'endinsen en l'anàlisi específica de *loci critici* del seu llenguatge literari.

Hauf (1983) va ser el primer a fixar-s'hi, en la imperiosa necessitat de conèixer al detall els elements de construcció de l'edifici poètic de March. Quant a la novel·la de Martorell, Hauf mateix ha treballat en aqueix sentit i ha coordinat també la tasca de Peirats quant a les concordances lematitzades del *Tirant lo Blanch* (Hauf 2004), que de fet, continuaven el solc que havien iniciat Joaquim Rafel i Maria Brossa en encetar-ne les tasques de processament informàtic. En aquest treball nostre pretenem, com ja hem establert, servir-nos de les traduccions —totes elles realitzades per filòlegs medievalistes de reconegut prestigi— per contribuir a entendre'n l'original. Partim de la base que, com afirma Costanzo Di Girolamo, un altre filòleg de gran solvència que també és traductor d'Ausiàs March —a l'italià— i coneix a bastament

1. Aquesta tasca s'emmarca dins el Projecte «DIGICOTRACAM», Ref. PROMETEO-2009-042, de la Generalitat Valenciana (per a Grups de Recerca en I+D d'Excel·lència), del Projecte FFI2009-13065 (subprograma FILO) del Ministeri de Ciència i Innovació d'Espanya, del projecte de recerca per a la «Promoció exterior de la llengua, la literatura i la cultura valenciana a través de diferents programes d'actuacions» [IVITRA-UA/Acadèmia Valenciana de la Llengua (ACADEMIAVALENCIANA2-05N)], i del Grup de Recerca Traducció de Clàssics Valencians a Llengües Europees: Estudis Lingüístics, Literaris i Traductològics Comparats (VIGROB-125, UA). A més, també se situa, quan a la metodologia, a l'empara de la «Xarxa d'Excel·lència Europea "Translation, Multilingualism, Information and Communication Technologies, and Transference of Knowledge" (TRAMICTEK)» [UE-6FP-IST/NG-NoE/STREP-2004-64988 [fins a 31/12/2008], UE-6FP-IST/NG-NoE-STREP-2002-UE, MEC- HUM2004-22980-E, GV-IIACDI/2004/8, UA-ACPE2-01, UA-ACPE4-01].

Tirant: «Per l'interpretazione di un poeta, la traduzione è certamente il più difficile banco di prova» (Di Girolamo 1997: 369). I ho és perquè en traduir hem de tenir present els mots i les seues xarxes d'interdependències sintàctiques i semàntiques. Per això, aquest escrit és una petita conseqüència d'un treball de recerca matriu al si d'IVITRA en el qual, a més d'establir —en alguns casos hom ha establert prèviament filològicament i críticament els textos— les concordances, el llistat de mots de cada traducció i les lematitzacions completes de les traduccions, acarades entre si i acarables a les de l'original, una edició interlineal —o interserval— de l'original i les seues traduccions. Així tindrem els elements per poder calibrar amb detall les clàusules de compromís morfosintàctic i semàntic d'abast sintagmàtic i realitzar anàlisis de cas quant a «entorns» o atributs essencials per a la caracterització del llenguatge literari dels nostres autors de referència.

En aquest cas, oferim una petita mostra de la nostra anàlisi de la fraseologia d'aquests autors. La fraseologia, amb les locucions i les col·locacions (Martines 2006), ens aporta elements propis del llenguatge viu de l'època, que són usats amb intencions artístiques —en aquest cas— per un poeta i per un novel·lista que no només són plenament coetanis, sinó que a més, compartien una formació cultural de base i uns models-ideals vitals molt semblants. Tot plegat es tracta de «clixés» i fins i tot expressions lexicalitzades i construccions idiomàtiques (Espinal 2000, 2002, 2004a, 2004b i 2006) que determinen l'establiment d'uns criteris d'actuació en haver-los de traduir i que han de formar part de l'estratègia traductològica (Cantera Ortiz de Urbina 2000; Beer / Lloyd-Jones 1995), i de models lingüístics (Wittlin 1998-1999; Gallén et alii (eds.) 2000; Contamine 1989). Es tracta de conceptes de gran densitat epistemològica quant als paradigmes de la lingüística (Fawcett 1997). Atendre a tots aquests elements, en el Projecte IVITRA (matriu i associats) ens pot donar les eines per constituir de fet un corpus paral·lel i multilingüe (originals i les seues diverses traduccions, actuals i antigues —diacronia i sincronia—) (Kenny 2000, 2001; Vintar 2001; Corpas Pastor 2000 i 2003; Dobrovol'skij 1990 [1992]; García Izquierdo 2000; Salvador / Piquer 2000; Fraile, 2001; Hosington 1993 [1996]; Arrimadas 1987).

En gran part, la problemàtica d'aquestes unitats prové del fet d'estar profundament arrelades en el context lingüístic i cultural (Gargallo 2002, 2006 —Budapest—; Espinal, 2006 —Budapest—; Amossy 2001; Corbeta Melchor 2000); i per això n'hi ha tants casos intraduïbles i que s'han de resoldre a través d'adaptacions o d'equivalències (Combet / Sevilla Muñoz 1995) i que constitueixen camps de lliça de la lingüística cognitiva i de l'anàlisi contrastiva (Cuenca, 2000; Fabregat 1997), fins i tot en fraseologia especialitzada (Méndez Cendón / Fernández Nistal 2001).

En cada unitat d'anàlisi, quant a Ausiàs March, l'estructura interserval serà la següent: primer, l'original d'Ausiàs March (<O>), que conté totes les re-

ferències a les variants detectades en els diversos trasllats que en cada cas n'hi haja; després, la versió d'Arthur Terry (<TE>), que sols conté les referències a les variants que ella manifesta respecte a l'original —marcades convencionalment amb () i l'exponent que hi correspon a fi de facilitar-ne la localització—; després, la versió de Conejero-Ribes-Keown (<CO>), que sols conté les referències a les variants que ella manifesta respecte a l'original —marcades convencionalment amb [] i l'exponent que hi correspon a fi de facilitar-ne la localització—; després, les versions d'Archer (<AR>) i, que sols conté les referències a les variants que ella manifesta respecte a l'original —marcades convencionalment amb / / i l'exponent que hi correspon a fi de facilitar-ne la localització—; i, finalment, quant al poema 28, les corresponents a la versió que Curt Wittlin en va fer (<WI>) —marcades convencionalment amb < > i l'exponent que hi correspon a fi de facilitar-ne la localització—.

En cada unitat d'anàlisi, quant a Tirant lo Blanch, l'estructura interlineada serà la següent: primer, Original (<Capítol, p. [edició Hauf 2004]>); després, la versió italiana de Lelio di Manfredi (iniciada en 1500, acabada abans de 1519 —any de la mort del traductor— i publicada a Venècia en 1538); després oferirem la versió espanyola (Alianza Editorial, 2004); tot seguit, la versió anglesa (La Fontaine). Per limitació d'espai només n'oferim una petita mostra. En l'espai d'IVITRA i d'IVITRA en l'Institut Cervantes, producte del projecte de recerca que despleguem, hom podrà trobar totes les versions i acardes. Quant a la versió espanyola, val a dir que segueix servilment l'editada per Diego de Gumiel (Valladolid, 1511), segons l'edició que en va fer Riquer en 1974 (Madrid, Espasa). Heus ací perquè ens centrem ara en la mostra d'aquesta versió en espanyol —amb una, de fet en tenim dues—.

Aquest mètode, que ja vam presentar quant a *Questa del Sant Grasal* catalana (1380) respecte a la *Queste del Saint Graal* francesa original (primer terç del segle XIII) (Martines 1996) i quant al *Tirant lo Blanch* i a les seues traduccions italiana, espanyola i francesa dels segles XVI-XVIII (Martines 1997) i que hem desplegat, ampliat i calibrat en altres treballs nostres ja citats, resulta, almenys, pràctic, atés que facilita la localització i la caracterització de les variants que detectem en cada cas, seguides per un cos de notes en les quals analitzem o expliquem les variants.

FRASEOLOGIA: UNITATS CRÍTQUES D'ACARAMENT TRADUCTOLÒGIC.

UN ESCANDALL QUANT A MARCH I *TIRANT LO BLANCH*

Ausiàs March

1) *no pot sentir bé, si el mal no tasta afor*. Qui prèviament no experimenta una situació dolenta no és capaç d'apreciar adequadament el benestar.

AUSIÀS MARCH

POEMA 87, v. 194

<O> /¹no pot sentir bé, si lo mal no tasta;/

<AR> /¹it cannot experience good without also tasting pleasure./

<AR-IVITRA> \¹it cannot experience good without also tasting the bad\

Notes: /¹/ Inintel·lecció (“si lo mal no tasta” > “without also tasting pleasure”!)

|| \¹\ Literalitat lèxica, amb l’esmena de la inintel·lecció /¹/.

2) *colp vell guareix ab fresch afor.* Les seqüeles d’un impacte físic o emocional antic desapareixen amb les que en produeix un de més recent.

POEMA 65, v. 27

<O> (¹O tu, Amor, *colp vell guareix ab fresch*.)

<CO> (¹The pritheer, Love, with fresh wound cure the old.)

Notes: (¹) Equivalència.

3) *ser més que els escrits no posen afor.* Ser un assumpte o una situació de molt de relleu.

POEMA 73, v. 6

<O> [¹(¹que foren més que los escrits no posen;)]

<TE> [¹which were greater than the written accounts tell;]

<CO> (¹Greater they were than all accounts relate.)

Notes: [¹] Equivalència || (¹) Literalitat lèxica.

Tirant lo Blanch

1) *amor de luny e fum d’estopa tot és hu*

<4, 9> recort alguna volta de mi, car *amor de luny e fum d’estopa tot és hu*

<Italià> amore del figliuolo alcuna volta de me vi ricordate, *che amore inane e fumo di stoppa è tutto uno*

<Esp.> alguna vez os acordéis de mí, ya *que amor lejano y humo de estopa son lo mismo*

<Angl.> This love is more likely to remember me lovingly, than you are, since *love from afar is as fine as silk made from burlap*

2) *per natura caça ca*

<22, 42> l’exemple vulgar qui diu: *per natura caça ca*.

<Italià> Ben è verità lo esempio e proverbio volgare qual dice che *per natura caccia il cane*.

<Esp.> el ejemplo vulgar que dice: *de raza le viene al galgo*.

<Angl.> How true is the common saying, ‘*It is nature that makes the dog a hunter*’.

3) *pijor havia de ésser la recruada que no la malaltia*

- <27, 107> a que *pijor havia de ésser la recruada que no la malaltia*
 <Italià> per ché ben sapevo *ad essere peggior la ricaduta della malatia*
 <Esp.> que *había de ser peor la recaída que la enfermedad*
 <Angl.> for may soul well knows *that a relapse can be worse than the disease*

4) *Del bo tria hom lo millor*

- <75, 127> no us cal més desijar. —*Del bo tria hom lo millor* —dix lo caval·ler
 <Italià> per che non si bisogna desirare piú. «*Del buono è a'leggere l'Uomo il migliore*» —rispose il cavaliere
 <Esp.> no nos podéis desear más. —*De lo bueno uno escoge lo mejor* —dijo el caballero.
 <Angl.> *from the good one should pick up the best.*

A TALL DE CLOENDA. FRASEOLOGIA D'AUSIÀS MARCH I *TIRANT LO BLANCH* POLI-GLOTES DINS D'IVITRA

Al si d'IVITRA despleguem diversos programes i projectes de recerca referits a l'estudi, traducció, edició i digitalització de clàssics de la cultura europea (Martines 2005c). En aquest estudi, hem fet un petit escandall de resultats parcials del processament textual i l'anàlisi contrastiva de les obres de dos clàssics de les lletres valencianes de tots els temps com són Ausiàs March i *Tirant lo Blanch* i arran de l'ús del programa i les aplicacions informàtiques (*IVITRA'02[-06]* i *MetaConcord*) que hem generat a fi de gestionar de manera eficaç els ingents *corpora* textuals poliglotes acabats (originals a més de nombroses traduccions, en més de 20 llengües i en més de 5 alfabetos diferents).

Ara, ateses les lògiques limitacions d'espai, ens hem centrat en l'anàlisi d'elements de fraseologia de dos clàssics literaris tan importants com Ausiàs March i *Tirant lo Blanch*. Aquestes són qüestions especialment interessants a fi de conèixer millor el llenguatge literari d'aquests clàssics, tan importants per la seua vàlua intrínseca i per la gran influència que han exercit al llarg del temps. Les dades de mena lingüística i estilística que n'obtenim poden ser ben útils a fi de millorar també la nostra coneixença del model de llengua.

Es tracta d'una metodologia interdisciplinària i que té uns objectius que, tot i concretats quant a les obres i el període de referència, poden ser fàcilment extrapolables i adaptables —cosa que ja fem— a altres autors que, en general, presenten unes condicions semblants a les que hem exposat anteriorment. Aquesta mena d'estudis ens poden aportar un coneixement més sòlid i fona-

mentat (diacrònic i sincrònic) de la història de la llengua i, en concret, del lèxic i l'estil (morfosintaxi, al capdavant) de l'autor de què es tracte, de la seua fixació gràfica i de la seua càrrega semàntica, tot establint una perspectiva contrastada amb el lèxic d'altres autors coetanis. Finalment, ens poden oferir uns referents històrics o clàssics (antics o també moderns) útils per a l'enriquiment de la coneixença de la teoria i la praxi de la traducció.

VICENT MARTINES
Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AMOSY 2001: Ruth Amossy, «D'une culture à l'autre: réflexions sur la transposition des clichés et des stéréotypes», *Palimpsestes*, 13.
- ARRIMADAS 1987: Jesús Arrimadas Saavedra, «La traducción, fuente de la paremiología francesa de los siglos XII-XVI», dins «*Fidus interpretes*»: *Actas I Jornadas Nacionales de Historia de la Traducción*, ed. Julio Cesar Santoyo, Rosa Rabadán, Trinidad Guzmán i José Luis Chamosa, Lleó, Universidad de León, 290-298.
- BEER / LLOYD-JONES 1995: Jeanette Beer i Kenneth Lloyd-Jones (ed.), *Translation and the Transmission of Culture between 1300 and 1600*, Kalamazoo, Western Michigan University (Medieval Institute).
- CANTERA ORTIZ DE URBINA 2000: Jesús Cantera Ortiz de Urbina, «Locuciones, giros y modismos del español y su correspondencia en francés», dins *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología y traducción*, ed. Gloria Corpas Pastor, Granada, Comares, 431-454.
- CORBETA MELCHOR 2000: María del Mar Corbeta Melchor, «Problemas de traducción de las alteraciones semántico-formales en las paremias contextualizadas», *Paremia*, 9.
- COMBET / SEVILLA MUÑOZ 1995: Louis Combet / Julia Sevilla Muñoz, collab. Martín Navajo Calvo, «Proverbes, expressions proverbiales, sentences et lieux communs sentencieux de la langue française d'aujourd'hui, avec leur correspondance espagnole», *Paremia*, 4.
- CONTAMINE 1989: Genevève Contamine (ed.), *Traduction et traducteurs. Actes du colloque international du CNRS organisé à Paris, Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, les 26-28 mai 1986*, París, CNRS.
- CORPAS PASTOR 2000: Gloria Corpas Pastor (ed.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología y traducción*, Granada, Comares.
- CORPAS PASTOR 2003: Gloria Corpas Pastor (ed.), *Diez años de investigación en fraseología: análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos*, Madrid / Frankfurt, Editorial Iberoamericana / Vervuert.
- CUENCA 2000: María Josep Cuenca, «L'estudi de les construccions idiomàtiques des de la lingüística cognitiva i l'anàlisi contrastiva», dins *Discurs prefabricat: estudis de fraseologia teòrica i aplicada*, ed., Vicent Salvador i Adolf Piquer, Castelló, Universitat Jaume I, 33-48.
- DENGLER GASSIN 2002: Robert Dengler Cassin, «Un ejemplo imprescindible de labor creativa del traductor: fraseología y traducción», dins *Traducción y Comunicación*, vol. 3, ed. Elena Sánchez Trigo i Óscar Díaz Fouces, Vigo, Universidad de Vigo, 27-34.

- DI GIROLAMO 1997: Constanzo Di Girolamo, «Tradurre Ausiàs March», *Llengua i Literatura*, 8, 369-400.
- DOBROVL'SKIJ 1990 [1992]: Dimitrij Dobrovl'skij, «Phraseological Thesauruses in the Process of Translation», dins *Translation and Meaning, 2: Proceedings of the Lodz Session of the 1990 Maastricht-Lodz Duo Colloquium on «Translation and Meaning»*, ed. Barbara Lewandowska-Tomaszczyk i Marcel Thelen, Maastricht, Euroterm, 35-42.
- ESPINAL 2000: M. Teresa Espinal, «Sobre les Expressions Lexicalitzades», *Els Marges*, 67, 7-31.
- ESPINAL 2002: M. Teresa Espinal, «Idiomatic Constructions vs. Light Verb Constructions», dins *Current Issues in Generative Grammar*, ed. M. Leonetti, O. Fernández Soriano i V. Escandell, Madrid, Universidad de Alcalá, UNED i Universidad Autónoma de Madrid, 69-81.
- ESPINAL 2004a: M. Teresa Espinal, *Diccionari de Sinònims de Frases Fetes*. Bellaterra, Barcelona i València, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Servei de Publicacions de la Universitat de València.
- ESPINAL 2004b: M. Teresa Espinal, «Lexicalization of Light Verb Structures and the Semantics of Nominals», *Catalan Journal of Linguistics*, 3, 15-43.
- ESPINAL 2006: M. Teresa Espinal, «Gramàtica de les frases fetes», Ponència dictada al XIVè Col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes, Universitat Eötvös Loránd, Budapest (Hongria), 4-9 de setembre de 2006.
- FABREGAT 1997: Ferran Fabregat, «Aproximació cognitiva a la traducció de les expressions idiomàtiques», dins *Actes del II Congrés Internacional sobre Traducció (abril, 1994)*, ed. Montserrat Bacardí, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 505-516.
- FAWCETT 1997: Peter Fawcett, *Translation and Language. Linguistic Theories Explained*, Manchester, St. Jerome.
- FERNÁNDEZ NISTAL / BRAVO 2001: Purificación Fernández Nistal / José María Bravo (ed.), *Pathways of Translation Studies*, Valladolid, Universidad de Valladolid.
- FRAILE 2001: Esther Fraile Vicente, «Estrategias para la traducción de las connotaciones latentes en los binomios irreversibles idiomáticos de la lengua inglesa y las expresiones idiomáticas en general», *T&T*, 3, 101-143.
- GALLÉN et alii 2000: Enric Gallén / Manuel Llanas / Marcel Ortín / Ramon Pinyoll i Torrents / Pere Quer (ed.), *L'art de traduir. Reflexions sobre la traducció al llarg de la història*, Vic, EUMO.
- GARCÍA IZQUIERDO 2000: Isabel García Izquierdo, «Reflexions a l'entorn de la traducció (al català i a l'espanyol) d'algunes unitats fraseològiques de *Three Men in a Boat*», dins *El discurs prefabricat: estudis de fraseologia teòrica i aplicada*, ed. Vicent Salvador i Adolf Piquer, Castelló, Universitat Jaume I, 153-167.
- GARGALLO 2002: José Enrique Gargallo, «Per Santa Llúcia, un pas de puça. Crecer y decrecer de los días, refranes del calendario, *Romania continua*», *Estudis Romànics*, 24, 109-137.
- GARGALLO 2006: José Enrique Gargallo, «*Cel rogent, pluja o vent*. Refranys meteorològics en català i dins la Romània», Ponència dictada al XIVè Col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes, Universitat Eötvös Loránd, Budapest (Hongria), 4-9 de setembre de 2006.
- HAUF 1983: Albert Hauf, «El lèxic d'Ausiàs March: primer assaig de valoració i llista provisional de mots i de freqüències», dins *Miscellània Pere Bobigas*, vol. 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 121-224.

- HAUF 2004: Albert Hauf (ed.), Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, València, Ed. Tirant lo Blanch.
- HOSINGTON 1993 [1996]: Brenda B. Hosington, «Proverb Translation as Linguistic and Cultural Transfer in Some Middle Versions of Old French Romances», dins *The Medieval Translation*, 5. *Traduire au Moyen Age*, 5, ed. Roger Ellis i René Tixier (ed.), Turnhout (Bèlgica), Brepols, 170-186.
- KENNY 2000: Dorothy Kenny, «Lexical Hide-and Seek: Looking for Creativity in a Parallel Corpus», *Intercultural Faulties. Research Models in Translation Studies I: Textual and Cognitive Aspects*, eds. Maeve Olohan Manchester, St. Jerome.
- KENNY 2001: Dorothy Kenny, *Lexis and Creativity in Translation. A Corpus-based Study*, Manchester, St. Jerome.
- LÓPEZ ROIG 2002: Cecilia López Roig, *Aspectos de fraseología contrastiva (alemán-español) en el sistema y en el texto*, Berna, Peter Lang Verlag.
- MARTINES 1996: Vicent Martines, «Tiempo y espacio en la versión catalana de la Queste del Saint Graal», *Hispanic Review*, 43, 373-390.
- MARTINES 1997: Vicent Martines, *El 'Tirant' poliglota. Estudi sobre el «Tirant lo Blanch» a partir de les seues traduccions espanyola, italiana i francesa dels ss. XVI-XVIII*, Pròleg d'Amadeu-J. Soberanas, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Curial Edicions Catalanes.
- MARTINES 2003: Vicent Martines, «La Queste del Saint Graal a la littérature catalane», *Revue des Langues Romanes*, 107.
- MARTINES 2005a: Vicent Martines, «Clàssics valencians multilingües: Ausiàs March traduït», dins *Antes y después del «Quijote»*, vol 2., Robert Archer, Valdi Astvaldsson, Stephen Boyd i Michael Thompson eds., València, Asociación de Hispanistas de Gran Bretaña e Irlanda / Generalitat Valenciana / Biblioteca Valenciana, 641-655.
- MARTINES 2005b: Vicent Martines, *Concordances lematitzades i edicions interlineals de les traduccions de «Tirant lo Blanch» a l'anglès, espanyol, francès i italià (ss. XVI-XX)*, Projecte de recerca patrocinat en concurrència pública per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- MARTINES 2005c: Vicent Martines, «Filología y Traducción al servicio del conocimiento de los clásicos de la cultura europea. Proyecto Institucional de Investigación de la Universidad de Alicante «IVITRA» y proyectos asociados», *Revista de lenguas y literaturas catalana, gallega y vasca*, 11, 259-285.
- MARTINES 2006: Vicent Martines, «Materials per a l'anàlisi multilingüe i contrastiva de locucions, col·locacions i fraseologia. Un escandall quant a Ausiàs March i *Tirant lo Blanch*», *Caplletra. Revista internacional de filologia* (monogràfic «Traducció i anàlisi del discurs»), a cura de Vicent Salvador i Vicent Martines [en premsa].
- MAYORALAS 2000: José Mayoralas, «Sinonimia semántica en estructura profunda de algunos clichés españoles y franceses», *Babel*, 46, 2, 125-153.
- MÉNDEZ CENDÓN / FERNÁNDEZ NISTAL 2001: Beatriz Méndez Cendón i Purificación Fernández Nistal, «Aproximaciones al concepto de fraseología especializada», dins *Pathways of Translation Studies*, ed. Purificación Fernández Nistal / José María Bravo, Valladolid, Universidad de Valladolid, 185-204.
- PAVEL 1995: Silvia Pavel, «Bibliographie de la phraséologie», *Meta*, 40, <<http://www.erudit.org/revue/meta/>>
- SALVADOR / PIQUER 2000: Vicent Salvador / Adolf PIQUER (ed.), *El discurs prefabricat: estudis de fraseologia teòrica i aplicada*, Castelló, Universitat Jaume I.

- SÁNCHEZ TRIGO / DÍAZ FOUCES 2002: Elena Sánchez Trigo / Óscar Díaz Fouces (ed.), *Traducción y Comunicación*, vol. 3, Vigo, Universidad de Vigo.
- SANTANACH / MARTINES 2000: Joan Santanach / Vicent Martines, «Bibliografia ausiasmariquina», dins Ausiàs March, *Poesies*, a cura de Pere Bohigas, pròleg de Lola Badia, edició revisada per Amadeu-J. Soberanas i Noemí Espinàs, Barcelona, Barcino, 531-595.
- VINTAR 2001: Spela Vintar, «Using Parallel Corpora for Translation-Oriented Term Extraction», *Babel*, 47, 2, 121-132.
- WITTLIN 1998-1999: Curt Wittlin, «Ausiàs March en anglès amb una versió rítmica del poema XXVIII», *Canelobre*, 39-40, 223-232.

